

Outi Leino

**PIENITULOISTEN LAPSIPERHEIDEN
HUOLTAJIEN KOKEMUKSIA
LAPSIPERHEKÖYHYDESTÄ**

TIIVISTELMÄ

Outi Leino: Pienituloisten lapsiperheiden huoltajien kokemuksia lapsiperheköyhyydestä
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen opinto-ohjelma
Tammikuu 2020

Tutkimuksen aiheena on lapsiperheköyhyyden kokemus perheiden huoltajien kokemana. Tutkimus sitoutuu köyhyydentutkimuksen laadulliseen tutkimusperinteeseen. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda näkyväksi pienituloisten lapsiperheiden kokemus köyhyydestä huoltajien näkökulmasta sekä ymmärtää näiden kokemusten merkitys. Tavoitteena on saada kokonaiskuva pienituloisuuden vaikutuksista perheiden arkielämään.

Pienituloisuudelle eli köyhyydelle ei Suomessa ole tarkkaa määritelmää. Yleisimmin käytetään suhteellisen köyhyyden määritelmää, jolla tarkoitetaan tuloja, jotka jäävät alle 60 prosenttiin kansalaisten keskitulosta. Pienituloisuuden määrittelyssä voidaan käyttää myös minimibudjetin käsitettä tai Euroopan unionin käyttämää AROPE -mittari (at-risk-of poverty or social exclusion), joka huomioi köyhyyden taloudellisten ulottuvuuksien lisäksi muitakin köyhyyden ulottuvuuksia. Köyhyys ei ole vain rahan puutetta, vaan mm. monimuotoisia ulkopuolisuuden ja syrjään jäämisen kokemuksia. Pitkittänyt pienituloisuus vaikeuttaa perheen ja lasten kykyä ylläpitää nyky-yhteiskunnassa oletettua elämäntapaa. Köyhyydessä elävien lasten määrä on Suomessa 2000-luvulla kasvanut selvästi.

Pitkittyessään pienituloisuus vaikuttaa negatiivisesti perheen aikuisiin ja myös lapsiin. lapsiin kohdistuva pitkittänyt pienituloisuus voi vaikuttaa negatiivisesti lasten tulevaisuuteen monella tavalla. Pienituloisuus saattaa johtaa lasten syrjimiseen, kiusaamiseen ja ryhmästä ulossulkemiseen sekä estää lapsilta harrastuksiin osallistumisen.

Aineistona tutkimuksessa on Mikko Jakosen ”Töissä ja köyhä”-tutkimukseen keräämä kirjoitelma-aineisto, josta on analysoitu lapsiperheitä koskeva osuus. Tutkimuksen tiedonantajina ovat pienituloiset suomalaiset lasten vanhemmat. Tutkimuksessa analysoitiin 17 vastaajan kirjoitelma-aineistot. Tutkimus on laadullinen ja tutkimusmenetelmänä on käytetty induktiivista sisällönanalyysiä. Tutkimuskysymykset ovat: Minkälaisena pienituloisten lapsiperheiden huoltajat kokevat köyhyydessä elämisen? Mitä konkreettisia vaikutuksia pienituloisuudella on perheiden arkielämään?

Sisällönanalyysin tuloksena saatiin kaksi pääluokkaa. Pääluokka ”Kahlehtiva köyhyys” kuvaa pienituloisen perheen huoltajien kokemuksia köyhyydessä elämisestä. Kahlehtiva köyhyys muodostui lannistavista kokemuksista, epävarmasta tulevaisuudesta ja psyykkisestä kuormittumisesta. Toinen pääluokka ”Selviytymisstrategiat” kuvaa pienituloisuuden konkreettisia vaikutuksia perheiden elämään. Perheiden selviytymisstrategioita ovat talousmenojen hillitseminen, elämänpiirin supistaminen ja lähiyhteisön tuki.

Tämän tutkimuksen mukaan pienituloisissa perheissä huoltajat kokevat köyhyydessä elämisen kokonaisvaltaisella tavalla elämää rajoittavaksi. Pienituloiseen elämään liittyy paljon lannistavia kokemuksia, epävarmuutta tulevaisuudesta ja monenlaista psyykkistä kuormittumista. Niukat tulot pakottavat perheet säästämään kaikilla käytettävissä olevilla tavoilla ja tekee elämästä monella tavalla niukempaa. Elämänpiirin supistaminen karsii harrastuksia ja heikentää sosiaalisia suhteita sekä aikuisilta että lapsilta. Talusmenoista karsiminen jopa pakollisista menoista kurjistaa elämää, mutta vie myös pieniä ilonaiheita arjesta, kuten uusien vaatteiden tai lelujen ostamisen. Elämänpiirin supistaminen ja sosiaalinen vetäytyminen tiivistää kuitenkin perhesuhteita sekä lähentää vanhempien ja lasten välejä joissain perheissä, toisissa perheissä taas psyykinen kuormittuminen kiristää vanhempien välejä ja aiheuttaa ristiriitoja.

Avainsanat: köyhyys, pienituloisuus, lapsiperheköyhyys, sisällönanalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo	2
1 Johdanto.....	3
2 Tutkimuksen teoreettinen tausta	4
2.1 Köyhyyden määritelmät ja mittaaminen.....	4
2.2 Köyhyyden kokemuksen tutkimus	5
2.3 Lapsiperheköyhyys.....	7
2.4 Lapsiperheköyhyyden vaikutukset lapsiin ja nuoriin	9
3 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite.....	11
4 Aineisto ja analyysi	11
5 Tulokset	13
5.1 Kahlehtiva köyhyys	14
5.2 Selviytymisstrategiat	16
6 Pohdinta	18
Lähteet.....	22

Kuvio 1. pääluokka ”Kahlehtiva köyhyys”

Kuvio 2. pääluokka ”Selviytymisstrategiat”

1 Johdanto

Lapsiperheköyhyys on kasvava ongelma Pohjoismaissa ja myös Suomessa, vaikka globaalilla tasolla vertailtuna se on Suomessa vähäistä (Povlsen ym. 2018). Pohjoismainen hyvinvointivaltiomallin ansiosta Pohjoismaat kokonaisuutena ovat Euroopan matalimmalla tasolla lapsiperheköyhyyden suhteen. Suurinta lapsiperheköyhyys on Itä-Euroopan maissa, kuten Bulgariassa ja Romaniassa. (Okkonen 2014b.)

Köyhyyttä käsitellään usein pelkästään rahan puutteena ja taloudellisena ongelmana, mutta köyhyydessä elämisen kokemus on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tässä tutkielmassa tutkitaan pienituloisten lapsiperheiden huoltajien kokemuksia lapsiperheköyhyydestä. Aineistona on Mikko Jakosen ”Töissä ja köyhä” -tutkimukseen keräämä kirjoitelma-aineisto, josta on analysoitu lapsiperheitä koskeva osuus. Tutkimuksen tiedonantajina ovat pienituloiset suomalaiset lasten vanhemmat. Tutkimus on laadullinen ja tutkimusmenetelmänä on käytetty induktiivista sisällönanalyysiä. Tarkempi kuvaus tutkimuksen toteutuksesta löytyy Aineisto ja analyysi -kappaleesta. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda näkyväksi pienituloisten lapsiperheiden kokemus köyhyydestä huoltajien näkökulmasta sekä ymmärtää näiden kokemusten merkitystä.

Lapsiperheköyhyyden tutkiminen on tärkeää monesta syystä. Eriarvoisuuden lisääntyminen on kasvava ongelma myös Suomessa. Lapsiperheiden ja syntyvien lasten määrä laskee, mutta lapsiperheiden koko kasvaa (Okkonen 2014a). Tämä merkitsee suurperheiden määrän kasvua. Suurperheissä käytettävissä olevat tulot perheenjäsentä kohden ovat muita perheitä pienemmät ja altistavat siten lapsiperheköyhyydelle. Suurperheiden lisäksi lapsiperheköyhyydelle erityisen alttiita ovat yksinhuoltajaperheet. Suomeen on vakiintunut kuluvan vuosituhannen aikana noin 20 prosentin osuus yhden vanhemman lapsiperheitä (Väestöliitto 2019). Tulonsiirrot ja lapsiperheiden palvelut ja niiden leikkaukset koskettavat näitä haavoittuvassa asemassa olevia perheitä vielä enemmän kuin muita lapsiperheitä. Lapsiperheköyhyyden kauaskantoiset seuraukset näkyvät myös tulevan sukupolven hyvinvoinnissa, johon tulisi erityisesti kiinnittää huomiota. Pitkäaikainen köyhyys altistaa lapsia mielenterveysongelmille, pienimuotoiselle rikollisuudelle ja syrjäytymiselle. Lisäksi toimeentulovaikeudet ovat jossain määrin periytyviä. Pienituloisessa ja matalasti koulutetussa perheessä kasvaminen altistaa nuorta toimeentulovaikeuksille ja matalalle koulutustasolle tulevaisuudessa. (Paananen ym. 2019, Ilmakunnas 2018, Mikkonen 2012, Airo & Niemelä 2002.) Tätä negatiivista köyhyyden kierrettä voidaan ennaltaehkäistä tunnistamalla siihen johtavat syyt.

2 Tutkimuksen teoreettinen tausta

Köyhyys, pienituloisuus ja lapsiperheköyhyys ovat päällekkäisiä ja rinnakkaisia käsitteitä, joita käytetään osittain toistensa synonyymeinä lähteistä riippuen. Tässä tutkimuksessa käytän pienituloisuuden ja lapsiperheköyhyyden käsitteitä kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä ja vastaajien kokemuksia. Aluksi tarkastelen pienituloisuuteen ja köyhyyteen liittyvää aikaisempaa tutkimusta. Sen jälkeen tarkastelen erityisesti lapsiperheköyhyyteen kohdentuvaa aikaisempaa tutkimusta ja lopuksi lapsiköyhyyden vaikutuksia lapseen ja nuoriin.

2.1 Köyhyyden määritelmät ja mittaaminen

Köyhyys määritellään YK:n määritelmän mukaisesti absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttisen köyhyyden rajaksi on asetettu 1,90 dollaria/vuorokausi (YK-liito 2019). Suomessa sosiaaliturva huolehtii siitä, että absoluuttisesti köyhiä ei laskennallisesti ole lainkaan. Tuloja arvioitaessa ei kuitenkaan oteta huomioon velkoja eikä arvioituja suurempia asumiskuluja, joten todellisuudessa Suomessa saattaa elää ylivelkaantuneita ihmisiä, jotka alittavat toimeentulominimin. Suomessa köyhyydestä puhuttaessa tarkoitetaan yleisesti suhteellisesti köyhiä ihmisiä. Suhteellisen köyhyyden määritelmän on kehittänyt Peter Townsend (1979), joka määritteli köyhyyden (vapaasti suomennettuna) yksilön, ryhmän tai perheen kyvyttömyytenä ylläpitää yhteiskunnassa tavanomaiseksi katsottua elintaso-osallisuuden, asuinolojen ja palveluiden käytön suhteen. (Townsend 1979). Suhteellisen köyhyyden synonyyminä käytetään Suomessa usein pienituloisuuden käsitettä, joka kuvannee paremmin suomalaista köyhyyttä. Tilastokeskuksen (2019) määritelmä suhteelliselle köyhyydelle eli pienituloisuudelle on seuraavanlainen:

”Pienituloisia ovat henkilöt, joiden kotitalouden käytettävissä olevat rahatulot kulutusyksikköä kohti (ns. ekvivalentti rahatulo) ovat pienemmät kuin 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien ekvivalenttien käytettävissä olevien rahatulojen mediaanitulosta. Tämän tulorajan alapuolelle jäävien osuutta väestöstä kutsutaan pienituloisuusasteeksi. Pienituloisuuden euromääräinen raja vaihtelee vuosittain. Määritelmä perustuu Euroopan unionin tilastolaitoksen Eurostatin suosituksiin. Suomessa ei ole virallista kansallista pienituloisten tai köyhyysrajan määritelmää.”

Suhteellinen köyhyys on määritelmänä hankala, koska se riippuu kansalaisten keskitulosta. Kansalaisten keskitulon muuttuessa myös suhteellisen köyhyyden raja muuttuu. Esimerkiksi

90-luvun laman aikana köyhien määrä ei lisääntynyt, vaikka työttömyys lisääntyi rajusti. Tämä johtui keskitulon rajusta laskusta, joka laskee myös suhteellisen köyhyyden rajaa. Pienituloisuus ei myöskään välttämättä merkitse köyhydessä elämistä, vaan ainoastaan nostaa köyhyysriskiä. Kotitalouden muu omaisuus tai säästöt voivat pitää elintason väliaikaisesti riittävällä tasolla, vaikka se alittaisikin pienituloisuusrajan. (Isola & Suominen 2016, 25-34, Kangas & Ritakallio 2005, 39-40.)

Keskituloon sidottua suhteellisen köyhyyden määritelmää paremmin pienituloisuutta ja lisääntyntä köyhyysriskiä voidaan kuvata minimibudjettiin perustuvalla köyhyysrajalla. Minimibudjetin käsite kuvaa sitä euromääräistä tuloa, jonka kotitalous tarvitsee kohtuulliseksi katsottuun vähimmäiskulutukseen. Käsite perustuu Kuluttajatutkimuslaitoksen laatimiin viitebudjetteihin ja ne on määritelty erilaisille kotitalouksille. Suhteelliseen köyhyyden määritelmään nähden minimibudjetti on enemmän todellista tilannetta kuvaava, koska se ottaa huomioon asumiskustannukset. Suhteellisen köyhyyden eli pienituloisuuden määritelmän mukaista euromääräistä rajaa ja minimibudjetin määrittelemää euromääräistä rajaa erilaisille kotitalouksille vertailtaessa huomataan, että erot saattavat olla suuriakin riippuen asumismuodosta. Esimerkiksi nelihenkisen perheen suhteellisen köyhyyden mukainen pienituloisuuden raja on 2683 euroa riippumatta asuinpaikasta tai asumismuodosta. Minimibudjetin mukaisesti raja vaihtelee ollen omistusasunnossa elävillä 2115 euroa ja pääkaupunkiseudulla vuokralla asuvalle perheelle 2805 euroa. Yhden lapsen yksinhuoltajalle vastaavat rajat ovat 1573 euroa suhteellisen köyhyyden määritelmän mukaan ja 1115-1686 euroa asumismuodosta ja paikasta riippuen minimibudjetin mukaan määriteltynä. (Mukkila, Ilmakunnas, Moisio & Saikkonen 2019, Kangas & Ritakallio 2005, 44.)

Suhteellisen köyhyyden mittarin rinnalle on Euroopan unionissa otettu käyttöön AROPE -mittari (at-risk-of poverty or social exclusion), joka määrittelee köyhyyttä kolmella tavalla. Näitä ovat suhteellinen köyhyys, vakava materiaallinen puute ja vajaatyöllisyys. Mittarin vahvuus on, että se huomioi köyhyyden taloudellisten ulottuvuuksien lisäksi muitakin köyhyyden ulottuvuuksia. (Mukkila ym. 2019.)

2.2 Köyhyyden kokemuksen tutkimus

Vaikka köyhyys arkiymmärryksessä mielletään nimenomaan rahan puutteena ja siitä seuraavina resurssien puutteina, voidaan köyhyyttä tutkia myös yksilön kokemuksen kautta. Kokemus käsitteenä on vaikeasti määriteltävä, toisaalta se on subjektiivinen ja toisaalta

intersubjektiivinen, ihmisiä yhdistävä. Yksinkertaisimmillaan kokemuksen tutkimus on kokemuksen jäsentämistä ja kuvaamista (Kukkola 2018, 46). Kokemuksen subjektiivisuutta kuvastaa hyvin Isolan, Turusen ja Hiilamon (2016) seurantatutkimuksen tulokset pitkittyneessä köyhyydessä elävien selviytymisestä. Vaikka joidenkin tutkimuksen tiedonantajien mitattava taloudellinen tilanne oli huonontunut seuranta-aikana, kokivat he kuitenkin tilanteensa parantuneen. Samoin tapahtui myös päinvastoin, osa tutkittavista oli työllistynyt seuranta-aikana, mutta he kokivat tilanteensa huonontuneen työpaikassa ilmenevien ongelmien vuoksi. Ihmisten kokemukseen vaikuttavat siis monet seikat, toinen on täysin tyytyväinen tuloilla ja olosuhteissa, joissa toinen kokee olevansa varsin ahtaalla. Merkittäviksi positiivisen kokemuksen kannalta näyttää muodostuvan kolme seikkaa; elämän ja tulojen ennakoitavuus, vastavuoroiset kohtaamiset ja merkityksellisyyden kokemukset sekä itsenäisyys. (Isola ym. 2016.)

Kokemuksen subjektiivisuutta tuo esiin myös Suvikrok (2009) väitöskirjassaan. Hän tutki pienituloisia yksinhuoltajia, jotka olivat tulomittareilla mitattuna köyhiä. Osa pienituloisista yksinhuoltajista ei kuitenkaan mieltänyt itseään köyhiksi, vaikka niukkuus oli läsnä jokapäiväisessä arjessa. Heille köyhyys oli joko väliaikaista tai arjen olemassaolon muoto, johon on totuttu ja jossa pyritään pärjäämään. Tutkimuksessa korostui myös tukiverkkojen merkitys pienituloisten yksinhuoltajien arjessa, jolla on suuri merkitys subjektiiviseen kokemukseen ja arjessa selviytymiseen. (Krok 2009.)

Heidi Kaartinen (2015) on pro-gradu työssään tutkinut aineettoman köyhyyden ulottuvuuksia suhteessa menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen fenomenologisella tutkimusmenetelmällä. Oman tutkimukseni kannalta kiinnostavia ovat nykyhetkeen sisältyvät ulottuvuudet, joita Kaartisen (2015) tutkimuksen mukaan ovat henkinen helvetti, yhteiskunnallinen turhautuminen, yksinäisyys, arjen väljyyttömyys ja ”köyhän peilikuva”. Henkisen helvetin ulottuvuudella tarkoitetaan arjen uuvuttavuutta, toivottomuutta ja tarpeettomuuden kokemuksia. Arjessa ei ole tilaa unelmille eikä tulevaisuuden suunnitelmille. Yhteiskunnallisen turhautumisen ulottuvuus koostuu yhteiskunnan marginaaliin jäämisen kokemuksesta, ulkopuolisuuden tunteesta ja kokemuksesta, että ei saa apua sitä tarvitessaan. Yhteiskunnallisen turhautumisen ulottuvuuteen sisältyy myös pettymys julkiseen palvelujärjestelmään ja työpaikan löytämisessä epäonnistumisesta seuraava turhautuminen. Yksinäisyyden ulottuvuus sisältää turvaverkon ja lähipiirin puuttumisen lisäksi avun pyytämisen ja vastaanottamisen vaikeuden. Yksinäisyyden ulottuvuuteen liittyy tunne, että kukaan ei välitä. Arjen väljyyttömyydellä Kaartinen (2015) tarkoittaa arjen

selviytymistaistelua, aineellisen köyhyyden arkivaikutuksia ja toimijuuden rajattuja mahdollisuuksia. Näiden seurauksena elämä koetaan kädestä-suuhun elämisenä ja elämäntilanteen vaikeuksina, jonka seurauksena arkisesta elämästä tulee sekavaa ja epävarmaa. Jatkuva rahapula myös heikentää itsetuntoa ja vähentää sosiaalista osallistumista. Köyhyyden peilikuvalla tarkoitetaan köyhyyden ulospäin näkyviä merkkejä, joista henkilöille aiheutuu nöyryyksen, häpeän ja syyllisyyden tunteita. (Kaartinen 2015.)

Aineettoman köyhyyden vaikutukset ihmiseen elämään vaihtelevat yksilöllisesti sen mukaan, millaisia suojaavia pääomia yksilöllä on. Kaartisen tutkimuksen mukaan suojaavia pääomatyyppisiä on viisi; sosiaalinen, luottamuksen, taloudellinen, autonomian ja ammatillinen turva. Sosiaalisella turvalla tarkoitetaan lähipiirin tukea. Luottamuksen turvalla ihmisen kokemusta, että hän voi luottaa yhteiskuntaa, ihmisiin ja Jumalaan sekä luottaa siihen, että elämä kantaa. Taloudellisella turvalla tarkoitetaan riittävää toimeentuloa ja ammatillisella turvalla koulutuksen ja ammatin tuomaa turvaa tulevaisuuteen. Autonomisella turvalla tarkoitetaan itsemääräämisoikeutta ja tunnetta oman elämän hallinnasta. (Kaartinen 2015, 59-64.)

2.3 Lapsiperheköyhyys

Yleisimpänä syynä kansalaisten pienituloisuuteen tai suoraan köyhyteen on väliaikainen tai pitkittynyt työttömyys. Myös moni lapsiperhe kärsii vanhemman tai molempien vanhempien työttömyyden johdosta pienituloisuudesta. Muista väestöryhmistä poiketen kuitenkin puolet pienituloisista lapsiperheistä on sellaisia, missä huoltaja/huoltajat käyvät töissä. Pienituloisissa lapsiperheissä vanhemmat ovat keskimääräistä useammin osa-aikatyössä ja/tai pätkätyössä sekä työskentelee matalapalkka-aloilla. Vanhempien heikko työmarkkina-asema selittyy osittain pienituloisten lapsiperheiden vanhempien keskimääräistä matalammalla koulutustasolla. Työttömyydestä ja heikosta työmarkkina-asemasta johtuen pienituloiset lapsiperheet ovat keskimääräistä riippuvaisempia tulonsiirroista, joiden leikkaaminen ja indeksijäädytys ovat koskettaneet keskimääräistä enemmän pienituloisia lapsiperheitä. (Järvinen ym. 2018, Salmi, Närvi & Lammi-Taskula 2016 21-23, Salmi ym. 2014 87-89, Sauli, Salmi & Lammi-Taskula 2011.)

Pienituloisuus koettelee erityisesti yksinhuoltajaperheitä ja suurperheitä. Lapsien ja lapsiperheiden määrä on ollut laskussa 90-luvun alusta lähtien, mutta niiden koko on siitä huolimatta kasvanut. Yhä useampi lapsi asuu perheessä, jossa hänellä on sisaruksia kolme tai

enemmän. Yhden huoltajan perheiden tuloista muita perheitä suurempi osuus tulee tulonsiirroista kuin kahden huoltajan perheissä, joten tulonsiirtojen leikkaaminen koskettaa enemmän heitä. Yhden huoltajan perheissä tulonsiirrot muodostavat noin neljäsosan tuloista, kun kahden huoltajan perheissä tulonsiirrot ovat noin 10 prosenttia tuloista. (Okkonen 2014a.) Suomessa yksinhuoltajaperheiden määrä kaksinkertaistui 70-luvulta 2000-luvulle. Yksinhuoltajuuden kasvu on kuitenkin pysähtynyt ja 2000-luvun ajan yhden huoltajan perheiden määrä on pysytellyt lähes samassa, noin 20 prosentissa kaikista perheistä. Suurin osa yksinhuoltajista on äitejä. (Väestöliitto 2019.)

Lapsiperheköyhyyden kasvun taustalla vaikuttaa Suomessa 90-luvun lamavuosina alkanut yleinen kotitalouksien tuloerojen kasvu. Vaikka Suomi on edelleen pienten tuloerojen maa globaalilla tasolla, tuloerot kasvoivat Suomessa vuosina 1995-2005 huomattavasti enemmän kuin OECD-maissa keskimäärin. Lapsiperheissä tuloerojen kasvu on merkinnyt tulojakauman painottumista pienituloisempaan suuntaan. (Salmi ym. 2014, 86, Sauli ym. 2011.)

Pienituloisuus lisää perheiden köyhyysriskiä. Lisääntynyt köyhyysriski liittyy eri tavalla eri perhevaiheisiin. Kaikkein suurimmassa köyhyysriskissä ovat pikkulapsiperheet. Pikkulapsiperheiden muita suurempi riski ajautua köyhyyteen selittyy ainakin osittain pitkällä perhevapailla. Pitkien perhevapaiden käyttö painottuu voimakkaasti äideille. Pitkiä perhevapaita käyttävät erityisesti äidit, joilla on matalampi koulutus, heikompi työmarkkina-asema ja jotka ovat nuorempia kuin äidit keskimäärin. Pikkulapsivaiheen lisäksi teini-ikäisten perheissä köyhyysaste on korkeampi kuin pienten koululaisten perheissä. (Salmi ym. 2014, Sauli ym. 2011, Lammi-Taskula 2004.)

Köyhyydessä elävien lasten määrä on Suomessa 2000-luvulla kasvanut selvästi. Suomessa lapsiköyhyys eli köyhissä kotitalouksissa elävien lasten osuus kaikista alle 18-vuotiaista oli alimmillaan juuri ennen 90-luvun lamaa vuonna 1994, jolloin se oli neljä prosenttia. Lama nosti lapsiköyhyyttä ollen kuitenkin alle keskimääräisen väestön köyhyystason, mutta nousukauden alettua lapsiköyhyys jatkoi nousuaan ollen tähän asti korkeimmalla tasollaan vuonna 2007, lähes kolme kertaa korkeampi kuin ennen lamavuosia (13,7 %). Tämän jälkeen huippulukemista on lähdetty hitaasti alaspäin. (Salmi ym. 2014, 86, Sauli ym. 2011.) Viimeisimmän Köyhyysraportin mukaan suomalaisista lapsista noin 11 prosenttia elää edelleen köyhyydessä (Järvinen ym. 2019). Tämän lisäksi 15 prosenttia suomalaislapsista elää köyhyys tai syrjäytymisriskissä (Järvinen ym. 2018). Toisin sanoen lapsiköyhyys uhkaa tällä hetkellä noin neljäsosaa kaikista Suomen lapsista.

Pienituloiset lapsiperheet käyttävät erilaisia keinoja tullakseen toimeen vaikeassa taloudellisessa tilanteessa. Keinoja tilanteen korjaamiseksi ovat mm. perheen elintason lasku, asumismenoista tinkiminen ja huoltajien omasta kulutuksesta tinkiminen. Perheet pyrkivät minimoimaan kulujaan tekemällä mahdollisimman paljon itse sen sijaan, että ostaisivat palveluita. Lasten harrastuksista tingitään tai lapset maksavat omilla kesätienesteillään omia kulujaan. Kirpputoreja, kierrätystä ja tarjouksia pyritään käyttämään mahdollisimman paljon tilanteen helpottamiseksi. Lisätuloja saadaan myymällä omaisuutta ja lainaamalla sosiaaliselta verkostolta. (Lindberg, Autto & Nygård 2019, Roivainen, Heinonen & Ylinen 2011, Krok 2009.)

Luottamus viranomaisiin on pienituloisissa perheissä heikko. Julkinen palvelujärjestelmä koetaan pääasiassa negatiivisesti, erityisesti pitkäaikaissairaiden perheissä kokemusta leimaa omien oikeuksien puolesta taisteleminen. (Lindberg ym. 2019.) Yksinhuoltajaperheissä yleisenä arkea hankaloittavana kokemuksena ovat kannustinloukut. Matalapalkkatyötä ei koeta kannattavaksi, kun käteen jäävä tulo on vain muutamia kymppinä parempi kuin kotona sosiaaliturvan varassa ollessa. (Roivainen ym. 2011.)

2.4 Lapsiperheköyhyyden vaikutukset lapsiin ja nuoriin

Pitkittynyt pienituloisuus vaikeuttaa perheen ja lasten kykyä ylläpitää nyky-yhteiskunnassa oletettua elämäntapaa. Vähitellen taloudellisen ahdingon syventyessä pienituloisuus estää osallistumisen yhteiskunnassa tavanomaisiksi katsottuihin toimintoihin. Pienituloisuus saattaa johtaa lasten syrjimiseen, kiusaamiseen ja ryhmästä ulossulkemiseen sekä estää lapsilta harrastuksiin osallistumisen. Pelastakaa lapset ry:n (2018) raportin mukaan 69 prosenttia pienituloisten perheiden lapsista oli tullut kiusatuksi alakoulussa, kun hyvin toimeentulevien perheiden lapsista vain 40 prosenttia kertoi tullessaan kiusatuksi. Pitkittynyt pienituloisuus lapsuudessa lisää myös nuorten syrjäytymisriskiä. Näiden perheiden lapset ovat muita alttiimpia ajautumaan pienimuotoiseen rikollisuuteen sekä joutua huostaanotetuiksi. Mielenterveysongelmia esiintyy lapsuudessa muita lapsia enemmän. Heikot perheolosuhteet ja vanhempien matala koulutustaso heijastuvat lasten koulutukseen, joka on keskimääräistä matalampi vielä aikuisuudessa. (Pelastakaa lapset 2018, Järvinen ym. 2018, Ristikari ym. 2017, Gunnarsdottir ym. 2015, Salmi ym. 2014, 90-92.)

Lapsuudessa alkaneet ongelmat jatkuvat, kun nuoret muuttavat kotoaan. Matalaksi jäänyt koulutustaso altistaa heitä myös omassa aikuisuudessa jatkuvalla pienituloisuudelle.

(Ilmakunnas 2018, Järvinen ym. 2018, Salmi ym. 2014, Airio & Niemelä 2002.) Mikkosen (2012) tutkimuksen mukaan nuoret kokivat itse, että lapsuuden perheen pienituloisuus on merkittävä tekijä heidän oman pienituloisuutensa taustalla. Lapsuuden perheen pienituloisuus altistaa nuoria monenlaisilla psyykkisille, sosiaalisille ja materiaalisille seurauksille. Köyhistä oloista lähtöisin olevat nuoret kuvaavat huonommuuden tunteen ja häpeän kumpuavan jo lapsuudesta. Tästä seuraa monenlaisia psyykkisiä ongelmia, joista yleisimpänä nuorilla masennus. Nuoret kokevat myös syrjintää ja vaikeuksia ihmissuhteissa. Pienituloisuutensa vuoksi nuorilla on muita rajallisemmat osallistumismahdollisuudet osallistua erilaisiin sosiaalisiin tapahtumiin ja yhteiseen toimintaan muiden nuorten kanssa. Lisäksi epävarmuus tulevaisuudesta aiheuttaa turvattomuutta ja toivottomuutta nuorissa. (Torikka ym. 2014, Mikkonen 2012.) Suomessa koulutus on edelleen jonkin verran periytyvää, huolimatta kaikille ilmaisesta koulutuksesta. Opiskeluun vaadittavat oppimateriaalit ja muut kulut voivat olla este pienituloisen perheen lapsen koulutukselle. Tutkimusten mukaan matalasti koulutettujen ja pienituloisten vanhempien lapsilla on suurempi todennäköisyys jäädä matalasti koulutetuiksi kuin muilla nuorilla (Ilmakunnas 2018, Airo & Niemelä 2002). Jopa neljänosa pienituloisten perheiden nuorista kokee mahdollisuutensa koulutukseen kärsineen pienituloisuuden vuoksi (Pelastakaa lapset 2018).

Vuosituhanen vaihteessa Suomessa havahduttiin siihen, että lasten syrjäytyminen oli laiminlyöty alue tutkimuksessa. Syrjäytymistutkimus oli keskittynyt aikuisiin ja vaikka 90-luvun lama oli koskettanut syvästi lapsiperheitä, ei tutkimuspiireissä ollut vielä havahduttu sen merkitykseen lasten syrjäytymiskehitykselle. Syrjäytymisen käsite on erityisesti lasten kohdalla varsin epäselvä, jonka vuoksi Irmeli Järventie (2000) otti oman tutkimuksensa lähtökohdiksi perushoivan ja lasten psykososiaalisen hyvinvoinnin käsitteet sekä syrjäytymisen sijaan tarkasteli lasten syrjäytymisriskin olemassaoloa. Järventien tutkimustulokset olivat varsin hälyttäviä, niiden mukaan jopa kolme neljäsosaa tutkituista helsinkiläislapsista oli syrjäytymisriskissä, kolmasosa vakavassa syrjäytymisriskissä. (Järventie 2000.) Uudemmassa vuoden -87 syntymäkohorttiin kohdistuvassa seurantatutkimuksessa on todettu, että noin neljä prosenttia ikäluokasta voidaan luokitella syrjäytyneiksi. Heidän kohdallaan korostuvia lapsuuteen ja nuoruuteen liittyviä taustatekijöitä ovat psykiatrinen hoidontarve lapsuudessa, päihdediagnoosi nuoruudessa ja rikollisuus. Syrjäytyneiden ryhmässä oli myös merkittävästi suurempi osuus kodin ulkopuolisia sijoituksia lapsuudessa, erityisesti kiireellisiä ja tahdonvastaisia sijoituksia. Lisäksi syrjäytyneiden

ryhmässä vanhemmilla oli selvästi muita vanhempia enemmän mielenterveysongelmia, köyhyyttä ja matalampi koulutustaso. (Paananen ym. 2019.)

Köyhyyden pitkäaikaisseuraukset lasten ja nuorten elämässä kohdistuvat ennen kaikkea sosiaalisiin ja emotionaalisiin vaikutuksiin, vaikka arjessa voi olla puutteita elinoloissa ja ravinnossa. Lasten ja nuorten vertaissuhteet kärsivät, heillä on vähemmän harrastuksia ja he tapaavat kavereitaan harvemmin kuin hyvin toimeentulevien perheiden lapset. Köyhyyden aiheuttama stigma altistaa ulkopuolisuudelle ja vaikuttaa lasten käsitykseen itsestään ja mahdollisuuksistaan. (Kuula & Hakovirta 2017.)

3 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite

Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda näkyväksi pienituloisten lapsiperheiden kokemus köyhyydestä huoltajien näkökulmasta sekä ymmärtää näiden kokemusten merkitys. Tavoitteena on saada kokonaiskuva pienituloisuuden vaikutuksista perheiden elämään.

Tutkimuskysymykset ovat:

Minkälaisena pienituloisten lapsiperheiden huoltajat kokevat köyhyydessä elämisen?

Mitä konkreettisia vaikutuksia pienituloisuudella on perheiden arkielämään?

4 Aineisto ja analyysi

Tämän tutkimuksen aineistona on kirjoitelma aineisto. Aineisto on alun perin kerätty Mikko Jakosen tutkimukseen ”Töissä ja köyhä”. Aineisto kerättiin kirjoituspyynnöllä suoraan verkkolomakkeelle. Aineisto koostuu kirjoituksista, joissa käsitellään suomalaisten työssäkävien köyhyyden kokemuksia. Tutkimukseen osallistujat ovat henkilöitä, joiden tulotaso on työssäkäynnistä huolimatta alle keskitason. Syinä matalaan tulotasoon ovat mm. epätyypilliset työsuhteet tai matalapalkka-ala. Kerätyn aineiston avulla kartoitettiin köyhyyden kokemuksia työssäkävien suomalaisten parissa sekä tuotettiin tietoa ilmiön näkymisestä ihmisten henkisessä hyvinvoinnissa, kehossa ja elämänlaadussa. Aineisto on kerätty vuonna 2015 osana Jyväskylän yliopiston hanketta, ”Köyhä, läski ja roska – Jakautuvan Suomen eriarvoistuvat ruumiit”. (Jakonen 2015.)

Tässä tutkimuksessa alkuperäistutkimukseen kerätystä aineistosta analysoidaan ainoastaan niiden vastaajien kirjoitelmat, joilla on alaikäisiä lapsia huollettavanaan. Valikoimalla alkuperäisten vastaajien (n 135) joukosta ne vastaajat, joilla on alaikäisiä lapsia

huollettavanaan, voidaan katsoa tutkimuksen antavan kuvan pienituloisten lapsiperheiden köyhyyden kokemuksista Suomessa. Sisäänottokriteereiksi valitsin seuraavat: vastaajalla on lapsi tai lapsia, vastaaja asuu samassa taloudessa alaikäisten lastensa kanssa ja vastaaja kertoo vastausajankohtana läsnäolevasta köyhyydestä, ei aikaisemmasta elämänvaiheestaan.

Aluksi luin alkuperäisen tutkimusaineiston läpi kokonaisuudessaan vastaajien taustatietojen osalta. Aineistosta valitsin niiden tutkimukseen osallistujien kirjoitelmat, jotka ilmoittivat taustatiedoissaan, että heillä on lapsia. Kaikki vastaajat ikään, sukupuoleen tai siviilisäätyyn katsomatta valittiin tässä vaiheessa mukaan. Seuraavassa vaiheessa luin valitut kirjoitukset kokonaisuudessaan läpi kertaalleen. Tässä vaiheessa karsin pois ne kirjoitelmat, joissa vastaajat selvästi ilmaisivat, että eivät asu yhdessä lapsensa/lapsiensa kanssa tai lapset ovat jo aikuisia. Lisäksi poistin kaksi kirjoitelmaa, joissa ei kuvattu lainkaan tutkimuskysymysten kannalta relevantteja arkielämään liittyviä seikkoja. Näiden karsintojen jälkeen tämän tutkimuksen tutkimusaineistoksi jäi 17 alkuperäiseen tutkimukseen osallistuneen vastaajan kirjoitelmaa. Vastaajista kolme oli miehiä ja 14 naisia. Joukossa oli yhdeksän yksinhuoltajaa. Lasten ikiä ei kysytty tutkimuksen taustatiedoissa, mutta osa vastaajista kertoi lastensa iät kirjoitelmassaan. Kaikkien vastaajien lasten tarkkoja ikiä ei pystynyt kirjoitelmista päättelemään, mutta nuorimmat olivat vauvaikäisiä ja vanhimmat lapset lähestyivät täysi-ikäisyyttä kirjoitushetkellä.

Seuraavassa vaiheessa luin vastaajien tekstit läpi useita kertoja. Tämän jälkeen poimin teksteistä alkuperäisilmaukset, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiin. Analyysiyksiköksi valitsin ajatuskokonaisuuden, koska kokemusta voi olla vaikea ilmaista yhdellä sanalla tai lauseella. Alkuperäisilmaukset koodattiin alkuperäistutkimuksessa kirjoitelmalle annetulla numerolla ja juoksevalla järjestysnumerolla. Tämä oli riittävä tarkkuus, koska kirjoitelmat olivat 1-2 sivun mittaisia. Alkuperäisilmauksia oli yhteensä 140. Laajoja alkuperäisilmauksia tiivistettiin 1-2 sanan mittaisiksi pelkistyksiksi. Pelkistykseksi tuli yhteensä 22. Pelkistykset ryhmiteltiin samaa asiaa kuvaaviksi alaluokiksi ja ne nimettiin niiden sisältöä kuvaavalla tavalla. Ryhmistä muodostui kolme alakategoriaa ja yksi yläkategoria molempiin tutkimuskysymyksiin. Abstrahointia tehtiin koko analyysiprosessin ajan.

Analyysimenetelmänä tässä tutkimuksessa käytin induktiivista eli aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Induktiivisessa sisällönanalyysissä aineistosta etsitään aluksi analyysiyksiköt, jotka vastaavat tutkimuskysymykseen. Nämä analyysiyksiköt voivat olla yksittäisiä sanoja, lauseita tai

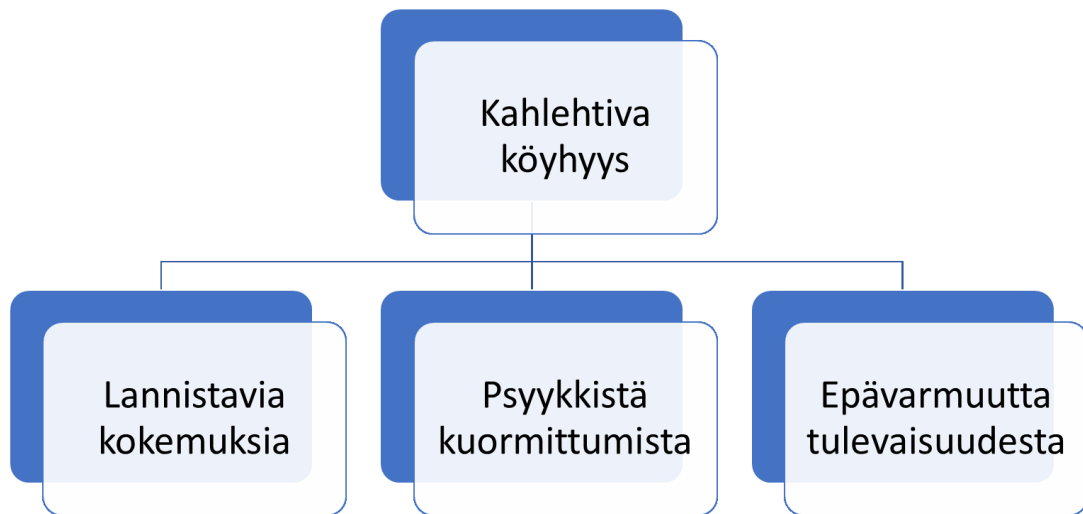
ajatuskokonaisuuksia. Analyysiyksiköitä voidaan kutsua alkuperäisilmaisuiksi tai -lausumiksi. Analyysin seuraavassa vaiheessa alkuperäislausumat pelkistetään ja pelkistykset luokitellaan ala- ja yläluokkiin tai -kategorioihin. Analyysin tuloksena muodostuu niin monta ala- ja yläluokkaa kuin aineisto tuottaa. Jokaisen pelkistuksen ja luokan tulee vastata alkuperäiseen tutkimuskysymykseen. Analyysi on valmis, kun aineisto on abstrahoitu pääluokkien tasolle. Tehdessään sisällönanalyysiä, tutkijan tulee pyrkiä vapauttamaan itsensä aikaisemman teorian tiedon antamista raameista ja antaa vastaajien tuottaman tiedon ohjata analyysin etenemistä. Sisällönanalyysi sopii hyvin täysin strukturoimattoman laadullisen aineiston analyysiin, kuten tässä tutkimuksessa käytettävä kirjoitelma-aineisto on. (Tuomi & Sarajärvi 2009.)

Tutkimusta tehtäessä alkuperäisilmaisujen henkeä kunnioitettiin analyysin loppuun asti ja niistä abstrahoitettiin mahdollisimman alkuperäisen ilmaisun henkeä mukailevat pelkistykset. Tutkimusta tehtäessä noudatettiin hyvää tieteellistä käytäntöä. Aineistoa säilytettiin ulkopuolisilta salattuna ja se on tuhottu asianmukaisesti tutkimuksen päätyttyä.

5 Tulokset

Sisällönanalyysin ja abstrahoinnin tuloksena päädyin kahteen pääluokkaan, joista toinen kuvaa vanhempien kokemuksia lapsiperheköyhydessä elämisestä ja toinen köyhyiden konkreettisia vaikutuksia vastaajien elämään. Olen nimennyt nämä pääluokat Kahlehtivaksi köyhyudeksi ja Selviytymisstrategioiksi. Analyysin tulokset esitetään tässä kappaleessa erikseen molemmille pääluokille. Halusin erottaa ne toisistaan tutkimuskysymysten mukaan, jotta kokemukseen liittyvät seikat ja hankalan tilanteen pakottamat tavat toimia olisivat selvästi erillään. Vastaajien alkuperäisilmaisut on erotettu tekstistä kursiivilla.

5.1 Kahlehtiva köyhyys

Kuvio 1. pääluokka ”Kahlehtiva köyhyys”

Tutkimuksen ensimmäinen tutkimuskysymys on: ” Minkälaisena köyhien lapsiperheiden huoltajat kokevat köyhydessä elämisen?”. Tähän kysymykseen vastaa analyysin tulokseksi tullut pääluokka **Kahlehtiva köyhyys**. Kahlehtivan köyhyden kokemus muodostui vastaajien kirjoitelmissa kolmesta eri ulottuvuudesta. Näitä kokemuksen eri osa-alueita kuvaavat analyysissä muodostuneet alaluokat. Alaluokat sisältävät Lannistavia kokemuksia epävarmuutta tulevaisuudesta ja psyykkistä kuormittumista (kuvio 1).

Lannistavista kokemuksista yleisimmin mainittu oli työssäkäynnin kannattamattomaksi kokeminen. Matalapalkkainen työ, pitkien työmatkojen aiheuttamat kulut ja vähäinen ero sosiaaliturvaan olivat keskeisiä tässä kokemuksessa. Matalasta palkasta huomattava osa saattoi kuluu auton käyttökuluihin. Kokopäiväenkään matalapalkkatyö ei välttämättä tuottanut vastaajille mainittavaa bruttotulojen nousua. Pätkätöiden, keikkatöiden ja kausitöiden aiheuttama vaihtelevuus tuloissa aiheutti vastaajille hankaluuksia sosiaaliturvan saamisessa ja niiden maksatuksiin saattoi tulla viivytyksiä, jotka koettiin kohtuuttomiksi. Kannustinloukut tulivat monessa vastauksessa esiin, eikä pienipalkkaista työtä koettu mielekkääksi oman toimeentulon kannalta. Samoin perheiden elatuksen kannalta kohtuuttomaksi byrokratiaksi koettiin juuri täysikäistyvien ja vielä opiskelevien lasten elatuksen huomioimatta jättäminen toimeentulotukea laskettaessa. Todellinen elatusvastuu säilyi vanhemmalla, vaikka opiskeleva

lapsi täytti 18 vuotta. Pienituloiset huoltajat kokivat epäoikeudenmukaisena, että joutuivat kokopäivätyöstä huolimatta turvautumaan jatkuvasti sosiaalietuuksiin. Lannistavat kokemukset ja köyhydessä eläminen aiheuttivat useissa vastaajissa katkeruutta yhteiskuntaa kohtaan.

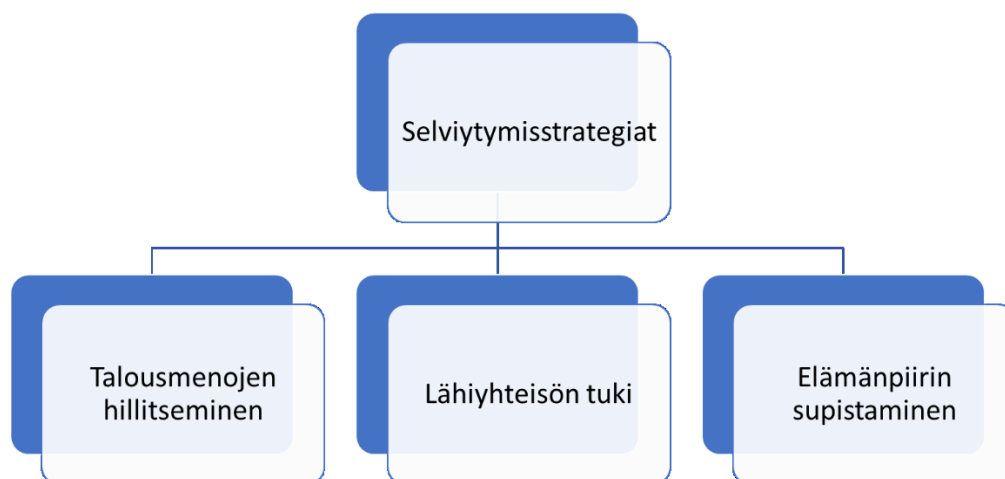
”..tiedän että lopputulema voi olla se kuuluisa plus-miinus-nolla tai jäädä jopa tappiolliseksi tukien pudotessa ja maksujen ja menojen (bensa pääasiassa) kasvaessa. En siis yhtään ihmettele että moni jättää ne työt ottamatta kannustinloukussaan, se vaivannäkö ja tosiaan mahdollinen nettotulojen putoaminen on tässä elämäntilanteessa liikaa etenkin jos ei ole tiedossa parempia aikoja.” Nainen -85

Kahlehtivassa köyhydessä eläminen aiheutti vastaajien **psykkistä kuormittumista**. Rahahuolet aiheuttivat ristiriitoja parisuhteeseen sekä stressiä ja ahdistusta vastaajille. Useissa vastauksissa mainittiin myös masennus. Osalla vastaajista masennus oli aiheuttanut työkyvyttömyyden ja sitä kautta vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen joutumisen, toisilla taas pitkään jatkunut vaikea taloudellinen tilanne oli aiheuttanut masennusta. Psykkinen kuormittuminen oli joidenkin vastaajien kohdalla käynyt niin ylivoimaiseksi, että he olivat uupuneet tilanteeseensa. Uupuneet eivät enää, muista vastaajista poiketen, yrittäneet parantaa omaa tilannettaan tai järjestellä raha-asioitaan, vaan olivat alistuneet tilanteeseensa.

Pitkään jatkuva vaikea taloudellinen tilanne aiheuttaa vastaajissa **epävarmuutta tulevaisuudesta**. Vastaajien on vaikea säästää mitään yllättäviä menoja varten. Useimmat vastaajat pelkäsivät kodinkoneiden hajoamista, auton korjauskustannuksia tai sairastumisesta aiheutuvia ylimääräisiä menoja, jotka suistaisivat tilanteen lopullisesti hallinnasta. Menoihin nähden liian pienet tulot aiheuttivat vastaajissa jatkuvaa huolta rahojen riittävydestä. Huolta rahojen riittävydestä aiheutti myös työsuhteiden määräaikaisuus tai keikkatöiden jatkuvuus. Erityisesti niin sanotuilla nollatunti -sopimuksilla työskentelevillä epävarmuus on voimakkaasti läsnä, koska seuraavan kuukauden tuloja ei pysty ennakoimaan lainkaan. Palkkatulojen epävarmuuden lisäksi palkkojen ja sosiaaliturvan maksujen viivästyminen aiheutti huolta rahojen riittävydestä.

”Ikävintä nollan työsuhteen köyhydessä ja toimeentulotuen jatkuvassa käytössä on ennakoimattomuus. Talous ei ole omassa hallinnassa, kun ei pysty ennakoimaan töitään ja tulojaan millään varmuudella.” Nainen -78

5.2 Selviytymisstrategiat

Kuvio 2. pääluokka ”Selviytymisstrategiat”

Hankalaan tilanteeseen ajautuessaan ihmiset pyrkivät keksimään keinoja oman tilanteensa parantamiseen, tässä tapauksessa taloudellisen tilanteensa kohentamiseen. Aineiston vastaajat olivat kaikki työssäkäyviä aikuisia, jotka olivat mahdollisuuksiensa mukaan pyrkineet parantamaan tulojaan, mutta olivat siitä huolimatta pienituloisia. Tässä tilanteessa he pyrkivät kaikin tavoin pienentämään menojaan erilaisten arkipäiväisten keinojen avulla, jotta saisivat rahansa riittämään. Toiseen tutkimuskysymyksen ”Mitä konkreettisia vaikutuksia köyhyydellä on perheiden arkielämään?” vastaa toinen pääluokka **Selviytymisstrategiat**. Selviytymisstrategiat sisältävät erilaisia perheiden käyttämiä keinoja, joilla on konkreettisia vaikutuksia perheiden elämään. Näitä keinoja ovat Talousmenojen hillitseminen, Elämänpiirin supistaminen ja Lähiyhteisön tuki (kuvio 2).

Lähes kaikkien vastaajien kirjoitelmissa mainittu keskeinen selviytymisstrategia oli **Talousmenojen hillitseminen**. Perheiden menoja hillittiin monella tavalla, joista keskeisin oli ruokakuluissa säästäminen. Ruokakuluissa yritettiin säästää ostamalla edullisia perusraaka-aineita ja tekemällä ruoka alusta asti itse kotona. Myös ruuan laadusta tinkimällä pyrittiin laskemaan ruokakuluja. Ruokavaliosta karsittiin kalliita raaka-aineita, muun muassa liha.

Vastaajat kertoivat ostavansa halpoja aineksia kuten makaronia ja myös tinkivänsä aikuisten annoksista. Päivittäistavarakauppojen tarjouksia käytettiin hyväksi sekä ruokaostoksissa että hygienia-atarvikkeiden ostoissa. Marjastus, kalastus ja oma viljely toivat joissakin perheissä vaihtelua ruokaan. Kierrätys oli toinen keskeinen tapa hillitä menoja. Erityisesti vaatteet ja lasten urheiluvälineet ostettiin käytettynä. Myös huonekaluja ja muita kodintarvikkeita hankittiin käytettynä. Terveysthuoltokuluissa säästettiin jättämällä hammaslääkärikäynnit ja gynekologikäynnit jopa vuosiksi väliin. Perheissä, joissa vanhemmilla oli pitkäaikaissairauksia, mainittiin säästökohteina myös lääkekulut ja muut sairaudenhoitoon liittyvät menot. Lasten sairaudenhoitokuluissa säästämistä sitä vastoin ei mainittu yhdessäkään vastauksessa.

”Lopetin kaiken ”ylimääräisen” elämästäni: aloin absolutistiksi, lopetin röökaamisen, lopetin lopullisesti kampaajalla käymisen, hiusten värjäämisen, vaatteiden oston ja kaiken mistä vain voi luopua.” Nainen -82

Perheiden toinen selviytymisstrategia oli **elämänpiirin supistaminen**. Elämänpiiriä supistettiin konkreettisesti luopumalla lomamatkoista ja säästämällä bensakuluissa ja bussilipuissa, jolloin elämä keskittyi kotiin ja kodin lähiympäristöön. Elämänpiiriä supistettiin myös vähentämällä harrastuksiin kuluva rahaa. Aikuisten harrastukset oli useimmiten mainittu, mutta myös lasten maksullisista harrastuksista oli jouduttu luopumaan. Näiden tilalle perheen yrittivät löytää ilmaisia harrastuksia kuten itsenäistä liikuntaa, lähiluonnossa liikkumista, lasten ilmaisia kerhoja ja ilmaisia kulttuuritapahtumia. Kirjastot mainittiin useassa kirjoitelmassa tärkeänä harrastuspaikkana. Perheiden elämänpiiri supistui myös sitä kautta, että rahan puute esti moniin sosiaalisiin tapahtumiin osallistumisen sekä vanhemmilta että lapsilta. Vastaajat mainitsivat aikuisten kohdalla erityisesti työpaikan yhteiset tapahtumat ja ravintolaillat ystävien kanssa, lasten kohdalla sosiaalisia tapahtumia olivat syntymäpäiväjuhlat, luokkaretket ja huvipuistoretket. Elämänpiirin supistamisen seurauksena vastaajat kertoivat elämän keskittyvän kodin seinien sisäpuolelle.

Kolmantena selviytymisstrategiana vastaajien kirjoitelmissa mainittiin **lähiyhteisön tuki**. Tukea saatiin sukulaisilta ja ystäviltä. Tuki oli tavara-apua, lasten vaatteita ja ruokalahjoituksia. Avun vastaanottaminen oli joidenkin vastaajien mielestä nöyryyttävää, osa oli hyvillään saamastaan avusta. Tärkein lähiyhteisön tuen muoto oli kuitenkin perheiden sisäinen emotionaalinen tuki. Osa vastaajista koki, että vaikea tilanne ja kotiin keskittyvä elämä hitsasi

perheenjäseniä yhteen ja vahvasti heitä kohtaamaan vaikeuksia. Muutamat vastaajat kokivat myös vajaatyöllisyytensä mahdollisuutena viettää enemmän aikaa lasten kanssa ja osa olikin pienten lasten vanhempia, jotka olivat tietoisesti valinneet osa-aikatyön viettääkseen enemmän aikaa kotona lasten kanssa.

”Mukavaa tämä elämä enimmäkseen kuitenkin on, saadaan olla yhdessä perheen kanssa” Nainen -79

6 Pohdinta

Tämän tutkimuksen mukaan pienituloisissa perheissä huoltajat kokevat köyhydessä elämisen kokonaisvaltaisella tavalla elämää rajoittavaksi. Pienituloiseen elämään liittyy paljon lannistavia kokemuksia, epävarmuutta tulevaisuudesta ja monenlaista psyykkistä kuormittumista. Niukat tulot pakottavat perheet säästämään kaikilla käytettävissä olevilla tavoilla ja tekee elämästä monella tavalla niukempaa. Elämänpiirin supistuminen karsii harrastuksia ja heikentää sosiaalisia suhteita sekä aikuisilta että lapsilta. Talousmenoista karsiminen jopa pakollisista menoista kurjistaa elämää, mutta vie myös pieniä ilonaiheita arjesta, kuten uusien vaatteiden tai lelujen ostamisen. Elämänpiirin supistuminen ja sosiaalinen vetäytyminen tiivistää kuitenkin perhesuhteita sekä lähentää vanhempien ja lasten välejä joissain perheissä, toisissa perheissä taas psyykkinen kuormittuminen kiristää vanhempien välejä ja aiheuttaa ristiriitoja.

Lapsiperheköyhydessä elämisen kokemusta on Suomessa kaiken kaikkiaan tutkittu melko vähän. Tämä tutkimus kuitenkin vahvistaa sen, mitä jo tiedetään, köyhyys vaikuttaa elämän kaikille osa-alueille. Se vaikuttaa kaikkiin valintoihin, osallistumismahdollisuuksiin ja tulevaisuuden suunnitelmiin. Tässä tutkimuksessa häpeän kokemuksista puhuttiin muutamissa kirjoitelmissa. Häpeää aiheuttivat erityisesti kyvyttömyys osallistua tavanomaiseksi katsottuun sosiaaliseen toimintaan ja kyvyttömyys kustantaa lapsille heidän tarvitsemansa vaatteet ja harrastusvälineet. Kaartinen (2015) kuvaa omassa tutkimuksessaan näitä köyhyden ulospäin näkyviä merkkejä ja niiden aiheuttamia häpeän tunteita ”köyhän peilikuvaksi”.

Häpeää enemmän tässä tutkimuksessa tuli esiin katkeruuden ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia. Katkeruuden kokemukset liittyivät erityisesti työssäkäynnin kannattamattomuuden kokemuksiin. Tätä selittää osittain alkuperäisen aineiston sisäänottokriteerit, joissa haettiin ihmisiä, jotka olivat köyhiä työssäkäynnistä huolimatta. On hyvin todennäköistä, että heidän keskuudessaan katkeruutta on enemmän kuin niiden

työssäkäyvien, joiden palkka on riittävä elantoon. Kokemus on siitä huolimatta merkityksellinen erityisesti lapsiperheköyhyyden näkökulmasta, koska pienituloisten lapsiperheiden huoltajista merkittävä osa on työssäkäyviä, toisin kuin muista pienituloisista ihmisryhmistä. Vastaajien kokemuksissa korostui, että he saivat yhtä suuret tai lähes yhtä suuret tulot tulonsiirtojen kautta kotiin jäädessään kuin nykyisessä pienipalkkaisessa työssään. Tällaiset kokemukset ovat negatiivisia paitsi perheiden kannalta, myös yhteiskunnan kannalta.

Itsenäisten valinnanmahdollisuuksien puute taas näkyi useimmissa kirjoituksissa. Näissä tilanteissa kirjoituksissa mainittiin usein erilaiset kannustinloukut ja byrokratian hitaus, jotka lisäsivät kirjoittajien epävarmuutta tulevaisuudesta ja rajoittivat heidän itsemääräämistään. Heiltä puuttui mahdollisuus ennakoida tilanteita sekä itsehallinta eikä kannustinloukkuun jääminen antanut heille merkityksellisyyden kokemuksia. Nämä olivat ne kolme seikkaa, jotka tulivat Isolan ym. (2016) tutkimuksessa esiin positiivisen kokemuksen ulottuvuuksina elämästä köyhyydessä. Myös Roivaisen ym. (2011) tutkimuksessa kannustinloukut tulivat esiin erityisesti yksinhuoltajien ongelmana, joita noin puolet tämänkin tutkimuksen tiedonantajista oli. Mahdollisuus suunnitella ja hallita omaa talouttaan antaa ihmiselle turvallisuuden tunnetta ja byrokratian rattaiden armoille joutuminen vastaavasti aiheuttaa huolta ja epävarmuutta, josta taas seuraa turvattomuutta. Tämä korreloi myös Kaartisen (2015) tutkimuksen henkisen helvetin ulottuvuuden kanssa. Tarpeettomuuden kokemukset ja toivottomuus ovat selvästi läsnä joidenkin kannustinloukussa pyristelevien kirjoittajien kirjoitelmissa.

Tutkimuksen tuloksissa oli kokemusten osalta löydettävissä selkeästi samansuuntaisia kokemuksia kuin Isolan ym. (2016) seurantatutkimuksessa, positiiviset kokemukset elämästä köyhyydestä huolimatta liittyivät selvästi niiden kirjoittajien kokemuksiin, joilla vajaatyöllisyys vaikutti olevan vapaaehtoista pienten lasten hoitamisen vuoksi. Heidän kokemuksessaan erottui itsenäisyys ja tilanteen ennakoitavuus, mahdollinen määräaikaaisuuskin. Heidän kirjoitelmissaan korostettiin arjen sujuvuutta pienituloisuudesta huolimatta ja perhekeskeisen elämän positiivisia puolia. Oletettavasti pienten lasten hoitaminen antoi heille myös merkityksellisyyden kokemuksia, joita Isolan ym. (2016) tutkimuksessa tuodaan esiin positiivisen kokemuksen alueena. Vastaajat kuvasivat myös aktiivista toimintakykyä esimerkiksi ilmaisten kulttuuritapahtumien ja vapaa-ajan harrastusten etsimisessä ja käyttämisessä. Vastaavaa aktiivista toimeliaisuutta ja positiivista asennetta kuvaa myös Krok (2015) omassa tutkimuksessaan yksinhuoltajien kokemuksista. Krokin tutkimuksessa myös lähiyhteisön tuki näyttäytyi voimavarana, samoin kuin tämän tutkimuksen selviytymistrategiana. Tästä voinee vetää johtopäätöksen, että pieniä lapsia kotona hoitavat

äidit kokevat itsensä merkityksellisiksi ja heillä on mahdollisesti muita parempi lähiyhteisön tuki, jonka vuoksi tiukka taloudellinen tilanne ei ehkä rasita heitä niin paljon kuin muita pienituloisia.

Samantapaisia arjen niukkuudesta selviämisen keinoja, kuin tässä tutkimuksessa tuloksena olevat selviytymisstrategiat, on kuvattu aikaisemmissa tutkimuksissa (Lindberg ym. 2019, Roivainen ym. 2011). Aikaisemmista tutkimuksista poiketen tässä tutkimuksessa selviytymisstrategioihin ei kuulunut rahan lainaaminen lähipiiriltä. Tämä poikkeavuus saattaa johtua alkuperäisen aineiston sisäänottokriteereistä, jonka perusteella kaikki kirjoittajat ovat jollain tavalla työelämässä mukana. Todennäköisesti tämä rajaa aineistosta ulos aivan kaikkein pienituloisimmat, jotka olisivat alttiimpia käyttämään myös rahan lainaamista selviytymisstrategiana. Samoin pientä vaihtelua ruuan hankinnan keinoissa on tutkimusten välillä vastaajien asuinpaikan mukaan, maaseudulla asuvat käyttävät enemmän luonnonantimia ja viljelyä (Lindberg ym. 2019) kun taas kaupungissa turvaudutaan tarjouksiin (Roivainen ym. 2011). Kaartinen (2015) kuvaa omassa tutkimuksessaan samoja arjen selviytymistäisteluita arjen väljyyttömyydeksi nimeämällään köyhyyden ulottuvuudella. Yhdenmukaisuus aikaisempien tutkimusten kanssa vahvistaa tämän tutkimuksen luotettavuutta, mutta myös tuo esiin sen, kuinka rajalliset keinot ihmisillä on toimia haastavissa elämäntilanteissa. Keinot kohentaa perheen taloudellista asemaa ovat rajalliset, jos mahdollisuutta tulojen lisäämiseen ei ole tai lasten kanssa kotona oleminen on arvovalinta.

Tutkimuksen tuloksista perheiden elämänpiirin supistuminen vaikuttaa myös monella tavalla perheenjäseniin. Aikuiset jäävät vaille vertaissuhteita ja yksinhuoltajat mahdollisuutta jakaa vanhemmuuden taakkaa. Lasten harrastusmahdollisuuksien kaventuminen ja sosiaalisen osallistumisen rajoittuminen vaikuttaa vertaissuhteisiin ja altistaa lapsi kiusaamiselle, jopa syrjäytymiselle. Vertaissuhteista vaille jääminen todennäköisesti lisää ulkopuolisuuden tunnetta erityisesti lapsilla, mutta myös aikuisilla. Ulkopuolisuuden tunnetta kuvaa myös Kaartinen (2015) omassa tutkimuksessa yhteiskunnallisen turhautumisen ulottuvuudella. Kaartisen mainitsemat yhteiskunnan marginaaliin jäämisen kokemus ja ulkopuolisuuden tunne tulivat esiin myös tämän tutkimuksen kirjoitelmissa, erityisesti niiden vastaajien kohdalla, joiden pienituloisuus oli jatkunut pitkään eikä esimerkiksi oma terveys mahdollistanut työelämään paluuta. Varhainen marginaaliin jäämisen kokemus voi vaikuttaa lapseen ja heidän identiteettiinsä myöhemmin elämässä. Kaartisen (2015) tutkimuksessa tähän ulottuvuuteen liittyi myös epäluottamus julkiseen palvelujärjestelmään. Samaa epäluottamusta tuli esiin myös Lindberg ym (2019) tutkimuksessa pienituloisista perheistä ja myös tämän tutkimuksen

tulokset vahvistavat, että julkisen palvelujärjestelmän ennakoimattomuus lisää perheiden epäluottamusta ja epävarmuuden kokemuksia. Tutkimuksen tulokset vahvistavat myös sen, mitä tiedetään aikaisemman tutkimuksen perusteella lapsiperheköyhyydelle altistavista tekijöistä. Kirjoitelmien taustatiedoissa huoltajien palkat olivat varsin pieniä ja lasten iät painottuivat selvästi joko aivan pieniin lapsiin tai lähes täysi-ikäisiin teini-ikäisten perheisiin, jotka ovat tutkimusten mukaan kaikkein suurimmassa köyhyysriskissä (Salmi ym. 2014, Sauli ym. 2011). Aikaisemmasta tutkimuksesta poiketen vanhempien koulutustaso taustatietojen mukaan oli yllättävän korkea, joukossa oli useita akateemisesti koulutettuja vanhempia. Aikaisemman tiedon perusteella matala koulutustaso on pienituloisuuden keskeinen juurisyy (Salmi ym. 2016). Tähän on saattanut vaikuttaa esimerkiksi alkuperäisen aineiston keräystapa, joka on voinut edesauttaa aineiston painottumista akateemisesti koulutettuihin. Se voi myös kertoa koulutuksen kärsimästä inflaatiosta, hyvä koulutus ei enää yhtä varmasti takaa pysyvää työpaikkaa, kuten vielä muutama vuosikymmen sitten.

Tutkimuksen aineisto on melko pieni, vain 17 vastaajaa. Aineiston keruu on tehty toista tutkimusta silmällä pitäen, mutta siitä huolimatta aineisto vastasi hyvin tutkimuskysymyksiin, jotka olivat osittain samoja kuin alkuperäistutkimuksessa. Selviytymisstrategioiden osalta aineisto oli mielestäni riittävä, koska se alkoi selvästi saturoitua eikä uutta tietoa enää tullut aineistosta esiin. Tulokset myös korreloivat hyvin aikaisemman tutkimuksen kanssa. Kokemusten osalta aineisto olisi voinut olla laajempi ja rikkaampi. Tulokset vastasivat aikaisempaa tutkimusta, mutta jäivät melko yksipuolisiksi ja painottuivat työn kannattamattomuuden kokemuksiin johtuen alkuperäisen aineiston kysymyksen asettelusta. Aineisto vastasi tutkimuskysymykseen, mutta se olisi voinut tältä osin olla rikkaampi. Tutkimuksen luotettavuutta vahvistaa sen tulosten yhdenmukaisuus aikaisempien tutkimusten kanssa, mutta lisää tutkimusta aiheesta tarvitaan. Tässä tutkimuksessa lasten näkökulma jäi tuntemattomaksi, minkä vuoksi jatkossa tulisi tutkia lasten kokemuksia ja mahdollisesti verrata niitä vanhempien kokemuksiin.

Lähteet

Airio, Ilpo & Niemelä, Mikko (2002) Periytykö köyhyys? - Köyhyyden ja toimeentulotukiasiakkuuden sukupolvinen liikkuvuus. *Sociologia* 3, 215-226.

Gunnarsdottir, Hrafnhildur & Hensing, Gunnel & Povlsen, Lene & Petzold, Max (2015) Relative deprivation in the Nordic countries – child mental health problems in relation to parental financial stress. *European Journal of Public Health* 26:2, 277-282.

Ilmakunnas, Ilari (2018) Risk and vulnerability in social assistance receipt of young adults in Finland. *International Journal of Social Welfare* 27, 5-16.

Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina & Hiilamo, Heikki (2016) Miten köyhät selviytyvät Suomessa? *Yhteiskuntapolitiikka* 81:2, 150-160.

Isola, Anna-Maria & Suominen, Esa (2016) *Suomalainen köyhyys*. Helsinki: Into kustannus.

Järventie, Irmeli (2000) Lasten syrjäytyminen – laiminlyöty alue tutkimuksessa ja politiikassa. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Tampere: Gaudeamus.

Järvinen, Anna & Pajunen, Tarja & Saarinen, Erja & Sironen, Jiri (2018) *Köyhyysvahti. Suomen köyhyysraportti 2018. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin*. <http://www.eapn.fi/koyhyys/koyhyysvahti/>

Järvinen, Anna & Paasivirta, Tuula & Partio, Liisa & Saarinen, Erja & Valkonen, Leena (2019) *Köyhyysvahti. Suomen köyhyysraportti 2019. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin*. <http://www.eapn.fi/koyhyys/koyhyysvahti/>

Kaartinen, Heidi (2015) Mitä aineeton köyhyys on? Pro-gradu tutkielma. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/156694>

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2005) *Köyhyyden teoria ja käytäntö*. Teoksessa Juhon Saari (toim.) *Köyhyyspolitiikka - johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Krok, Suvi (2009) Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä – yksinhuoltajia marginaalissa. Tampereen yliopisto. Tampere: Juvenes print. <file:///C:/Users/ol92089/AppData/Local/Temp/978-951-44-7783-6-1.pdf>

Kukkola, Jani (2018) Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa Jarkko Toikkanen ja Ira A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI – kokemuksen käsite ja käyttö*. Rovaniemi: Lapland University Press. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63420>

Kuula, Mirka & Hakovirta, Mia (2017) Köyhyys on uhka lasten hyvinvoinnille Suomessakin. *Lääkärilehti* 72:21, 1348 – 1349. <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/nakokulmat/koyhyys-on-uhka-lasten-hyvinvoinnille-suomessakin/?public=586ce05c603537306802af60769de5cd>

Lammi-Taskula, Johanna (2004) Äidit työmarkkinoilla – kahden kerroksen väkeä? *Yhteiskuntapolitiikka* 69:2, 202-206. <file:///C:/Users/ol92089/AppData/Local/Temp/204lammitaskula.pdf>

Lindberg, Marja & Autto, Janne & Nygård, Mikael (2019) Lapsiperheiden kotitalouden strategiat taloudellisen epävarmuuden ja perhepoliittisten muutosten aikana. *Janus* 27:1, 3-20.

Mikkonen, Juha (2012) Syrjäytyä vai selviytyä? Nuorten pienituloisuuden syitä, seurauksia ja arjen selviytymiskeinoja. Helsinki: Erweko Oy.

Mukkila, Susanna & Ilmakunnas, Ilari & Moisio, Pasi & Saikkonen, Paula (2019) Köyhyys ja perusturvan riittävyys. Teoksessa Laura Kestilä & Sakari Karvonen (toim.) Suomalaisen hyvinvointi 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: PunaMusta Oy.

Okkonen, Kaisa-Mari (2014a) Suomessa toimeentulovaikeudet koettelevat erityisesti yksinhuoltajaperheitä. Hyvinvointikatsaus 1/2014. Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2014_01.html#_ga=2.84161497.1333584668.

Okkonen, Kaisa-Mari (2014b) Suomessa lasten toimeentulo on eurooppalaisittain turvattua. Hyvinvointikatsaus 1/2014. Tilastokeskus. http://tilastokeskus.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2014_01.html#_ga=2.84161497.1333584668.

Paananen Reija & Surakka Anne & Kainulainen Sakari & Ristikari Tiina & Gissler Mika (2019) Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveystalouden ajoittuminen Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 56: 2, 114–128. <file:///C:/Users/o192089/AppData/Local/Temp/73002-Artikkelin%20teksti-117650-1-10-20190428.pdf>

Pelastakaa lapset (2018) Lapsen ääni -raportti. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2018/08/20163238/Pelastakaa_Lapset_Lapsen_Aani_2018_web.pdf Luettu 18.11.2019

Povlsen, Lene & Regber, Susann & Fosse, Elisabeth & Eklund Karlsson, Leena & Gunnarsdottir, Hrafnhildur (2018) Economic poverty among children and adolescents in the Nordic countries. Scandinavian Journal of Public Health 46:20, 30-37.

Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Hakovirta, Mia (2017) The significance of timing and duration of social assistance receipt during childhood on early adult outcomes. Longitudinal and Life Course Studies 9:3, 312–326. <http://www.llcsjournal.org/index.php/llcs/article/view/471/610>

Roivainen, Irene & Heinonen, Jari & Ylinen, Satu (2011) Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu, nro 64. Kunnallisan kehittämissäätiö. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy.

Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna & Sauli, Hannele (2014) Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino oy.

Salmi, Minna & Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2016) Köyhyys, toimeentulokokemukset ja hyvinvointi lapsiperheissä. Teoksessa Karvonen, Sakari & Salmi, Minna (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-742-8>

Sauli, Hannele & Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2011) Kriisistä kriisiin: lapsiperheiden toimeentulo 1995–2009. Yhteiskuntapolitiikka 76 :5, 535-543.

Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto [verkkajulkaisu]. ISSN=1795-8121. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 30.9.2019]. <http://www.stat.fi/til/tjt/kas.html>

Torikka, Antti & Kaltiala-Heino, Riittakerttu & Rimpelä, Arja & Marttunen, Mauri & Luukkaala, Tiina & Rimpelä, Matti (2014) Self-reported depression is increasing among socio-economically disadvantaged adolescents - repeated cross-sectional surveys from Finland from 2000 to 2011. BMC Public Health 14:408.

Townsend, Peter (1979) Poverty in the United Kingdom - a survey of household resources and standards of living. Lontoo, Penguin.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Väestöliitto (2019) Yksinhuoltajaperheet Suomessa. Helsinki. Luettu 18.11.2019. https://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/perheet/yksinhuoltajaperheet_suomessa/

YK-liitto. Kestävän kehityksen tavoitteet. <https://www.ykliitto.fi/ei-koyhytta> Luettu 18.11.2019.

Aineisto: Jakonen, Mikko (Jyväskylän yliopisto): Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto 2015 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 1.0 (2019-06-24). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3321>